

Tekst Barbara Schilperoort | Foto's Sijmen Hendriks / Hollands Hoogte, Loek Caubo en Nils van Houts

DOE-HET-ZELVERS IN WATERBEHEER

Meer regen, meer droogte. Allemaal krijgen we te maken met de gevolgen van klimaatveranderingen, maar zijn de zorgen van waterschappen ook écht onze zorgen? Anno 2013 raken steeds meer partijen rechtstreeks betrokken bij het waterbeheer. Boeren en burgers experimenteren op kleine schaal om uit te vinden hoe dat het beste kan. Twee voorbeelden.

Wim van Nieuwenhuijzen
(Waterhouderij Walcheren)

Zeeuwse boeren strijden om behoud van water

“Ik ben akkerbouwer, geen visser. Van water kan ik niet leven. Overtollig water wil ik zo snel mogelijk van mijn land afvoeren. Water vasthouden in een Waterhouderij? Straks moeten we weer in een bootje over de ondergelopen akkers naar Middelburg váren. Net zoals voor de oorlog regelmatig gebeurde!”

Collega-agrariërs reageren vaak niet-begrijpend op het concept van de Waterhouderij waarmee akkerbouwer Wim van Nieuwenhuijzen proefdraait. Hij heeft graslanden en verbouwt tarwe. Diverse keren zijn ook zijn oogsten door wateroverlast mislukt. Hij herinnert zich dat zijn vader (hij woont al zijn hele leven op dezelfde boerderij in Oostkapelle) na de strenge winter van 1963 zijn bieten met een smalspoorbaan van het land moest halen. In '74 kwamen militairen helpen bij het oogsten. En in '98 ontvingen getroffen agrariërs overheidssteun.

ZOUTWATERWOESTIJN

Vroeger stond op Walcheren soms tot midden mei water op het land. Tegenwoordig vallen in het voorjaar al veel sloten droog. Ondanks de natte herfst en winter. Dit stukje Nederland is recordhouder zonuren én droogte. Met de zee rondom en zoute kwel in de ondergrond is zoet water schaars. “We leven hier in een zoutwaterwoestijn. Ook mijn vader klaagde over de steeds drogere grond. Mijn grootvader deed dat overigens nooit. Na de watersnoodramp zijn onze kusten versterkt, de Deltawerken gerealiseerd en zijn vele extra gemalen geplaatst, die 24 uur per dag kunnen draaien.”

Van Nieuwenhuijzen verbeterde het vermogen van zijn grond om water vast te houden, maar het verschil tussen natte en droge periodes blijft groot en strest het gewas. “Nooit haalde ik de maximale opbrengst uit mijn bedrijf...”

INNOVATIENETWERK

“Water valt op de verkeerde momenten,” bevestigt Marco Arts, werkzaam bij adviesbureau Aequator Groen en Ruimte. Op uitnodiging van het InnovatieNetwerk – een initiatief van het ministerie van Economische Zaken – gingen Aequator, Rijkswaterstaat, Deltares, en ZLTO op zoek naar mogelijkheden om het neerslagoverschot vast te houden en weer te gebruiken als dat nodig is.

“Zo ontstond het concept van de Waterhouderij, met zelfvoorziening door en voor grondeigenaren als doel. Dat vereist brede samenwerking tussen ondernemers en andere grondgebruikers in het gebied. Water stroomt van hoog naar laag, langs het ene (boeren)bedrijf naar het andere. Daarom gingen we op zoek naar enthousiaste ondernemers die wilden proefdraaien.”

GAMMA

Wim van Nieuwenhuijzen en zijn buurman hadden daar wel oren naar. Zij zochten en vonden andere enthousiastelingen in de buurt. Uiteindelijk ging een groepje van ongeveer acht >

‘Met experimenten scheiden we zoet en zout water’

‘Nooit haalde ik de maximale opbrengst uit mijn bedrijf’

akkerbouwers en tuinders aan het werk in een proefgebied van 300 hectare in de driehoek Serooskerke, Oranjezon, Oostkapelle.

“We kregen zoutmeters om nauwkeurig in kaart te brengen waar zout en mogelijk zoet water zit. Met eigen ogen zagen we dat soms de ene sloot zout en die er pal naast zoet water bevat. Toen we – tijdens die speurtocht naar het precieze waterverloop – de stuw bij een kreekrug hoger zetten dan gebruikelijk, had ik opeens een stabiel waterpeil in mijn sloten. En schommelde het grondwaterpeil minder. Zo kregen we langzamerhand inzicht in hoe alle watergangen lopen en met elkaar samenhangen. Met experimenten scheiden we zoet en zout. Nu zit er een stop in de duiker onder de weg waar watergangen elkaar kruisen. Bij een paar stuwen staat het waterpeil nu wel 45 centimeter hoger dan toen het hele systeem nog was gericht op het afvoeren van water. Het waterschap plaatste in een aantal sloten drempels om het water daar vast te houden.”

Een Waterhouderij-fruitteler kan het peil van de drainage in zijn boomgaard zelf regelen. In de leidingen van het bestaande drainagesysteem zijn andere pijpen gestoken met een elleboogstuk. “Water vasthouden? Dan draait hij het elleboogstuk omhoog. Lozen? Dan opzij. Deze pijpen zijn gewoon bij de Gamma te koop. Simpel, goedkoop en uiterst effectief. Omdat we geen andere aanvoer van zoet water hebben, moeten we gewoon anders gaan denken. Dit is daarvan het bewijs.” aldus een enthousiaste Van Nieuwenhuijzen.

BEREGENEN

Het waterschap Scheldestromen faciliteert de Waterhouderij. “Wij weten wat het systeem kan hebben, kijken mee, stellen onze kennis en kunde ter beschikking, geven vergunningen af”, zegt beleidsmedewerker Acronius Kramer. “We zien vooralsnog geen negatieve effecten. Enkel positieve”, bevestigt waterschapbestuurder Luc Mangnus. “Wat mij betreft kan het op deze manier doorgaan. Betrokken ondernemers zijn enthousiast. Ik ben erg benieuwd naar de uiteindelijke oogstresultaten.”

Maar daarvoor is het volgens Van Nieuwenhuijzen nog te vroeg. De opbrengst van zijn eigen bedrijf begint te stijgen. Als dat zo doorgaat kan hij misschien zelfs andere, meer veeleisende, gewassen gaan verbouwen. Een buurman-waterhouder spaart water voor een tweede veld met knolselderij en wil zelfs gaan beregenen. “Dat was in deze contreien tot nu toe ondenkbaar...”

Baukje Kothuis

(WATERgraafsmeer)

Stadsbewoners vergeten dat ze onder NAP leven

“Toen er plannen bekend werden om bomen op de Ringdijk te kappen omdat ze de dijk verzwakten, maakten de wijkbewoners zich meer druk om de bomen dan om de waterveiligheid. Terwijl we hier in de Amsterdamse Watergraafsmeer 5,5 meter ónder NAP wonen.” Met dit voorbeeld toont wijkbewoonster en waterveiligheidsdeskundige Baukje Kothuis precies aan hoe het zit met waterbewustzijn van de gemiddelde Watergraafsmeerbewoner: beneden peil. “De meesten realiseren zich niet dat we met z’n allen in een metropool-polder wonen.”

De oudste en diepste polder aan de oostkant van Amsterdam, nu begrensd door Amstel en Amsterdam-Rijnkanaal, ontstond in 1629. De wijk was en is geliefd om zijn groene karakter. Parken en buitenplaatsen fungeerden ook als waterberging. Maar de bebouwing is in de loop der eeuwen enorm opgerukt. Groen en dus ook water krijgen steeds minder ruimte, terwijl er steeds meer regen valt. Kothuis: “Daardoor worden onze tuinen steeds zompiger. En moeten de trams zich bij een flinke bui onder het treinviaduct een weg door het water ploegen.”

PLATFORM

“Stedelingen zijn in het algemeen weinig waterbewust,” bevestigt Maarten Claassen, strategisch adviseur bij het Amsterdamse watercyclusbedrijf Waternet. “Mensen maken zich geen zorgen. We hebben de hele watervoorziening zo goed geregeld dat water op afstand is komen te staan. Althans, in ieders hoofd.”

Herstructurering, het verbreden van de A10, de herinrichting van wegen: in dit gebied spelen vele ruimtelijke ontwikkelingen. “Daarin moet water zijn plaats krijgen. We kunnen als Waternet niet zomaar een dijk verhogen, een waterbergende weg aanleggen of waterplein in de openbare ruimte inrichten. Daarbij moeten we breed samenwerken met organisaties én burgers. Samen slimme, innovatieve oplossingen bedenken én realiseren.”

Tegen die achtergrond namen Waternet en het Stadsdeel Oost een paar jaar geleden het initiatief tot WATERgraafsmeer. “Een platform van bewoners, ondernemers, organisaties, bestuurders, wetenschappers, studenten en andere betrokkenen. Een netwerk van burgers, bedrijven én overheden. Zo willen we een gevoel van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid stimuleren, kennis en ervaring uitwisselen, onderzoeksmogelijkheden bieden. De toekomst van een leefbare, duurzame stedelijke polder staat centraal.”

Een kernteam met medewerkers van beide organisaties faciliteert – en fungeert als aanjager van – initiatieven, plannen en projecten door gebruik te maken van het netwerk.

Om het waterbewustzijn te stimuleren, zijn via WATERgraafsmeer al verschillende initiatieven genomen, zoals het inrichten van watertuinen en het terugplaatsen van een buurtfontein (beide naar een idee van omringende bewoners). Schoolkinderen vlochten samen met een kunstenaar boten van wilgentenen waarmee ze de historische Slag op de Watergraafsmeer naspeelden. Een echte aandachtstrekker.

RAAD VAN INSPIRATIE

Baukje Kothuis is lid van de Raad van Inspiratie van WATERgraafsmeer. Deelnemers aan deze raad zijn professioneel betrokkenen en burgers die op de een of andere manier bij leefbaarheid en water zijn betrokken. “Laatst bezochten de raadsleden een afwateringssloot die dringend uitgebaggerd moet worden. Lastig omdat hij ligt ingeklemd tussen de achtertuinen van woningen en een school. De wallekant is begroeid met bomen, een deel van de tuinen verzakt. Dan brainstormen we met zijn allen over de beste aanpak. Hoe krijg je bewoners mee? Hoe creëer je meer ruimte voor water? Ik pleit ervoor om betrokkenen al in een vroeg stadium te polsen en echt naar ze te luisteren. In de praktijk komt ‘participeren’ vaak neer op ‘informereren’. Dan staan plannen eigenlijk al vast en dient een informatiebijeenkomst vooral om draagvlak te creëren. Dat is niet goed.”

DICHTBIJ HUIS

“Zodra mensen begrijpen dat hun méédoen er echt toe doet, dan zijn ze zeker bereid om in actie te komen”, merkte zij tijdens haar promotieonderzoek naar de rol van participatie bij waterveiligheidsmaatregelen. “Vervolgens is het nodig aan te sluiten bij wat leeft. Begin klein, dichtbij huis. Letterlijk. Bied oplossingen aan voor iets dat veel wijkbewoners als een probleem ervaren. Bijvoorbeeld de staat waarin veel achtertuinen in deze wijk verkeren. Vraag ze om kritisch mee te denken en doe daar iets mee. Zo niet, dan kunnen je plannen tégen je gaan werken. Hoe goed ze ook bedoeld zijn.”

Ze waardeert het enorm dat Waternet pioniert en ernaar streeft meer mensen en partijen te betrekken bij het water in de omgeving. Veel Watergraafsmeerbewoners voelen zich sowieso bij hun leefomgeving betrokken. “Hier wonen veel bevlogen mensen. Wat zij met hun inzet bij WATERgraafsmeer kunnen winnen? Een prettiger leefomgeving en minder wateroverlast.” |

‘Wijkbewoners maakten zich meer druk om de bomen dan om de waterveiligheid’